

Lupa välittää – lupa puuttua

Sukupuolinen ja seksuaalinen
häirintä urheilussa

Sisällys

Esipuhe.....	3
1. Mitä seksuaalinen ja sukupuoliin perustuva häirintä on?	4
2. Ennaltaehkäisy	6
3. Rikoslaki ja vapaaehtoisten rikostaustan selvittäminen apuna ennaltaehkäisyssä	9
4. Toimintaohjeet – mitä sitten, jos häirintää tapahtuu?	10
5. Case-esimerkkejä keskustelujen pohjaksi	14
6. Yhteystietoja ja lisätietolinkkejä.....	16

Olympiakomitea
www.olympiakomitea.fi

Kuvitus: Pirita Tolvanen
Taitto: Aino Myllyluoma
ISBN 978-952-5794-54-0

ESIPUHE

Urheilussa urheilijat, valmentajat, huoltajat, hierojat ja muut toimijat ovat usein fyysisesti hyvin lähellä toisiaan. Melkein kaikissa lajeissa esimerkiksi valmentajan on opastettava ”kädestä pitäen” muun muassa oikean suoritusasennon löytymistä. Koskettelu, taputtelu ja halailu kuuluvat myös oleellisena osana urheilutoimintaan, sillä mukana on paljon tunteita. Esimerkiksi yhteenkuuluvuutta ja onnistumisia osoitetaan riemukkaasti halailen ja pettymyksiä kohdataan toisia läheisesti lohduttaen. Valmentautuminen ja kilpaileminen vaativat psyykkistä, sosiaalista ja emotionaalista suhdetta niin urheilijan ja valmentajan kuin myös joukkueiden ja ryhmien urheilijoiden välille.

Tämän oppaan tarkoituksena ei ole karsia urheiluun kuuluvaa läheisyyttä, eikä koskettamisesta ja kannustuksenosoituksista saa tulla tabuja urheilun piirissä. Oppaan tarkoituksena on kertoa sukupuolisesta ja seksuaalisesta häirinnästä liikunnassa ja urheilussa toimiville aikuisille – vanhemmille, valmentajille, ohjaajille, seurajohtajille, opettajille, järjestötyöntekijöille, liikuntapaikkahoitajille ja muille lasten ja nuorten liikuntatoiminnasta vastaaville. Pyrkimyksenä on tarjota menettelyohjeita turvallisen harjoitteluympäristön luomiseksi sekä ohjeita puuttua häirintään, jos sellaista ilmenee.

Opas pohjautuu SLU:n vuonna 2002 toimittamaan ja 2010 päivitettyyn lähes vastaavaan oppaaseen sekä vuonna 2014 usean järjestön yhteistyöllä tuotettuun ’Toimintaohje – Lasten turvallisuutta lisäävät toimintatavat ja vapaaehtoisten rikostaustan selvittäminen’ -aineistoon. Tämän käsissäsi olevan oppaan tuottamisesta kiitokset kuuluvat myös siten kaikille mainittujen aineistojen tekijöille.

Oppaan alussa selvennetään sitä, mitä seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä on. Sen jälkeen annetaan ensin ohjeita häirinnän ennaltaehkäisyyn ja sitten toimintaohjeita häirintätapausten ilmennyttyä. Aihetta koskevaa rikoslakia on referoitu mukaan tiivistetysti sekä annettu ohjeita siitä, miten vapaaehtoistoimijoiden rikostaustan selvittäminen voi osaltaan edesauttaa turvallista toimintaa lapsille ja nuorille. Muutamien case-esimerkkien kautta tuodaan esiin sitä, miten sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä voi ilmetä urheilutoiminnassa. Oppaan loppuun on myös koottu ajantasaisia yhteystietoja ja linkkejä lisäävun saamiseksi ja mahdollisten kysymysten selventämiseksi.

On tärkeää keskustella siitä, mitä kulttuurissamme ja erityisesti liikunnan ja urheilun kentällä pidetään hyväksyttävänä ja mitä ei. Nämä käsitykset myös muuttuvat ajan myötä – eri sukupolvilla ja sukupuolilla voi olla hyvinkin erilaiset käsitykset siitä, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Urheilussa mukana olevien aikuisten onkin oltava eettisesti valppaita ja pystyttävä tunnistamaan epäasiallisia toimintatapoja ja uskallettava puuttua näihin tilanteisiin. Turvallisuuden varmistaminen ja häirinnän ehkäiseminen korostuvat lasten ja nuorten toiminnassa. Myös aikuisten välillä tapahtuvaan häirintään pitää suhtautua vakavasti. Kaikilla ihmisillä ikään, sukupuoleen tai muuhun ominaisuuteen katsomatta tulee olla mahdollisuus olla mukana liikunta- ja urheilutoiminnassa turvallisessa ja kunnioittavassa ilmapiirissä.

Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta erityisesti luomalla uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri.

Sukupuoleen perustuvalla häirinnällä tarkoitetaan henkilön sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvää ei-toivottua käytöstä, joka ei ole luonteeltaan seksuaalista, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan tämän henkistä tai fyysistä koskemattomuutta ja jolla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri.

1. Mitä seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä on?

Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä on tasa-arvoissa tarkoitettua syrjintää.

On mahdoton antaa yksiselitteistä vastausta siihen, miten seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä käytännössä ilmenee. Lähtökohta on kuitenkin aina se, että häirinnän kohteen oma kokemus on ratkaiseva. Jos joku kokee häirintää, niin asia tulisi ottaa esiin ja selvittää.

Seksuaalinen häirintä voi ilmetä ainakin seuraavin tavoin:

- sukupuolisesti vihjailevat eleet tai ilmeet
- härskit puheet, kaksimieliset vitsit sekä vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat huomautukset tai kysymykset
- seksuaalisesti värityneet kirjeet, sähköpostit, viestit, julkaisut sosiaalisessa mediassa tai puhelinsoitot

Seuraavien ilmenemismuotojen kohdalla kyseessä on tai voi olla jo seksuaalirikos:

- fyysinen koskettelu

- sukupuoliyhteyttä tai muuta sukupuolista kanssakäymistä koskevat ehdotukset tai vaatimukset
- raiskaus tai sen yritys

Sukupuoleen perustuva häirintä voi ilmetä esimerkiksi seuraavin tavoin:

- halventava puhe toisen sukupuolesta
- sukupuolen alentaminen
- kiusaaminen silloin, kun se perustuu kiusatun sukupuoleen.

Häirinnän kohteena voivat olla sekä tytöt että pojat, naiset että miehet. On myös huomattu, että etenkin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat kokevat häirintää liikunnan ja urheilun parissa. Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä, syrjintä ja hyväksikäyttö ovat vallan väärinkäyttöä. Urheilussa esimerkiksi ohjaajan ja valmentajan suhde urheilijaan on aina valtasuhde.

Häirintää voi tapahtua aikuisten välillä, aikuisen ja lapsen tai nuoren välillä tai lasten ja nuorten keskinäisissä suhteissa. Se, mikä koetaan häirinnäksi, riippuu yksilöstä, tilanteesta, osapuolten välisestä vuorovaikutuksesta ja aiemmista kokemuksista. Ratkaisevaa on silti aina se, miten uhri kokee tilanteen. Jos hän kokee tulleen häirityksi, asia tulee ottaa aina vakavasti. Sukupuolinen häirintä loukkaa yksilön oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja itsemääräämiseen.

Häirintää on esimerkiksi jo ”homotelu”, ”huorittelu” tai muu loukkaava

nimittely. Aikuisten vastuuseen kuuluu häirinnän kitkeminen, häirintätilanteisiin puuttuminen ja lasten ja nuorten käyttäytymisen rajojen asettaminen. Puuttumattomuus huonoon käytökseen tulkitaan usein äänettömäksi hyväksymiseksi, vaikka se todellisuudessa olisi neuvottomuutta tai pelkoa.

Lapsi tai nuori ei tiedä, missä sallitun toiminnan rajat kulkevat, eikä hän välttämättä uskalla vastustaa vieraan ihmisen auktoriteettia. Lapselta tai nuorelta ei siis voida edellyttää, että hän osaa tai uskaltaa kertoa esimerkiksi valmentajansa tai kanssaurheilijansa

käyttäytymisen olevan loukkaavaa tai vastenmielistä. Hänen ei voida olettaa myöskään pystyvän puuttumaan itse häiritsevään käyttäytymiseen. Se on seuran ja siinä toimivien aikuisten tehtävä. Seksuaalisuus voi lisäksi olla häpeän, haavoittuvuuden ja hämmennyksen aluetta. Siksi seksuaalisen häirinnän kohteeksi joutunut lapsi tai nuori ei välttämättä puhu kokemuksistaan eikä ilmoita siitä edes kysyttäessä. Aikuisten tuleekin tiedostaa mahdolliset ongelmat ja puuttua tilanteisiin, joissa häirintää tai muuta epätervettä vallankäyttöä on aihetta epäillä.

2. Ennaltaehkäisy

Urheiluseura tai muu urheilutoimintaa järjestävä taho voi varmistaa toiminnan turvallisuutta seuraavasti:

Luodaan selkeät käytännöt turvallisuutta koskevien asioiden käsittelyyn

- Kootaan yhteen toimenpiteet ja käytännöt, joilla edistetään turvallisuutta. Näistä koostetaan ohjeistus, joka hyväksytään johtokunnassa/hallituksessa ja se päivitetään aika-ajoin. Ohjeistus ja siihen perehdytys on erityisen tärkeää, kun mukaan tulee uusia ihmisiä. Varmistetaan, että ohjeistus löytyy helposti esimerkiksi nettisivuilta.
- Sovitaan, kuka on vastuuhenkilö turvallisuutta koskevissa kysymyksissä. Vastuuhenkilö voi olla esimerkiksi puheenjohtaja tai joku hallituksen jäsenistä.
- Sovitaan toimintatavat mahdollisen häirintä- tai hyväksikäyttöepäilyn ilmetessä.

Vahvistetaan häirintää ehkäisevää ilmapiiriä

- Vahvistetaan avointa ja kunnioittavaa ilmapiiriä, jossa myös vaikeista asioista pystytään keskustelemaan avoimesti. Seksuaalisesta häirinnästä tai hyväksikäytöstä puhuminen ei saa olla tabu, vaan yksi keskusteluteema muiden joukossa.
- Lisätään tietoisuutta häirinnästä ja siitä koostetuista ohjeistuksista. Varmistetaan, että luotu ohjeistus on kaikkien toiminnassa mukana olevien tiedossa ja helposti saatavilla. Varmistetaan, että kaikki toiminnassa mukana olevat tietävät, mitä tehdä ja keneen voi olla yhteydessä, jos tuntee turvallisuutensa uhatuksi.
- Joukkue/ryhmäkohtaisesti on tärkeää luoda pelisäännöt, joiden pohjalta toimitaan. Näissä säännöissä tulee ilmaista selkeästi, ettei häirintää sallita missään muodossa.

- Tiedotetaan turvallisuutta koskevista asioista osana muuta tiedottamista. Lasten ja nuorten vanhemmille kerrotaan turvallisuutta koskevista asioista esimerkiksi vanhempaintapaamisissa. Suositetaan avointa toimintaa, johon lasten vanhemmat pääsevät tutustumaan.
- Lisätään lasten ja nuorten mahdollisuuksia osallistua toiminnan suunnitteluun ja saada äänensä kuuluviin. Annetaan lasten ja nuorten valita luottohenkilö. Tehtävään valitaan henkilö, jonka puoleen on helppo kääntyä kaikissa mieltä askarruttavissa asioissa.
- Kerätään aikuisilta, nuorilta sekä lapsilta ja heidän vanhemmiltaan palautetta toiminnasta, erityisesti turvallisuuteen ja koskemattomuuteen liittyvistä asioista.

Luodaan selkeät käytännöt alaikäisten kanssa toimimiseen sekä toimijoiden rekrytointiin ja koulutukseen

- Suositetaan tiimityötä, etenkin alaikäisten kanssa toimittaessa. Esimerkiksi ohjaamassa harrasteryhmiä tai leirien yövahteina tulee olla aina vähintään kaksi aikuista.
- Sovitaan, miten hoidetaan uusien toimijoiden (työntekijöiden ja vapaaehtoisten) rekrytointi ja perehdyttäminen.
- Päätetään, otetaanko toimintaperiaatteeksi rikosrekisteriotteen tarkistaminen myös vapaaehtoisilta.
- Järjestetään vapaaehtoisille koulutusta, jossa käsitellään luoduissa ohjeistuksissa esiin tuotuja asioita ja menettelytapoja.

Yleisiä suosituksia liikunnan ja urheilun parissa toimivien aikuisten käyttäytymiselle

Liikunta- ja urheilujärjestöissä (etenkin urheiluseuroissa) toimii vuosittain yli puoli miljoonaa vapaaehtoista, joista suurin osa on lasten ja nuorten toiminnassa erilaisissa tehtävissä, kuten ohjaajina ja valmentajina. Mukana on niin lasten vanhempia, alan opiskelijoita kuin eri lajien aktiivejakin.

Toiminnassa mukana olevia aikuisia ovat esimerkiksi:

- ohjaajat, valmentajat, opettajat, urheilijat
- fysioterapeutit, hierojat, lääkärit, psykologit
- toimitsijat, valvojat, siivoojat, liikunta- paikkahoitajat
- järjestötoimihenkilöt ja hallinto- ja luottamushenkilöstö
- vanhemmat ja sukulaiset.

Tarkkoja sääntöjä läheiseen vuorovai-
kutukseen ja fyysiseen kontaktiin ei
liikunnan ja urheilun piirissä voi antaa.
Joillakin fyysisen kontaktin muodoilla on
tehtävänsä – esimerkiksi olalle taputus
voi olla sekä mukavaa että motivoivaa.
Koskettamisesta ei saakaan tulla tabu
urheilun piirissä. Myöskin asiallinen ja
avoin sukupuolikasvatus ja tiedonjakami-
nen kuuluvat hyvään valmennukseen ja
liikuntakasvatukseen. Aikuisen tuleekin
tunnistaa, milloin on kyse asiallisesta
käytöksestä ja milloin esimerkiksi su-
kupuolisuuteen kohdistuvat kommentit
eivät ole hyvien käytöstapojen mukaisia.
Asiattomalla käytöksellä voi olla va-
hingollisia seurauksia sen kohteelle, ja
etenkin lapsen ja nuoren kehitykselle.

Alla olevien suositusten tarkoituksena
on auttaa aikuista tunnistamaan, miten
häirintää ehkäistään käytännössä urhei-
lutoiminnassa. Aikuinen käsittää näissä
ohjeissa kaikki liikunnan ja urheilun
parissa toimivat mukaan lukien aikuiset
kanssaurheilijat.

Suosituksia urheilussa toimiville aikuisille häirinnän ehkäisyyn:

1. Luodaan sellainen ilmapiiri ja ympäristö, jossa urheilija tuntee ruumiillisen koskemattomuutensa, itsemääräämisoikeutensa ja liikkumisensa turvatuksi.

Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vaikeista asioistakin on mahdollisuus puhua ja esittää avoimesti mielipiteitään, urheilijaa kuunnellaan ja hänet otetaan vakavasti.

2. Pidättäydytään kaikesta sellaisesta toiminnasta tai kohtelusta, joka loukkaa urheilijan ihmisarvoa eikä udelta urheilijan yksityiselämästä.

Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että aikuinen kunnioittaa urheilijan yksityiselämää ja kysyy vain yhteisesti sovittujen tavoitteiden saavuttamiseksi välttämättömistä yksityisasiasta.

3. Puututaan urheilijoiden välisiin sanallisiin seksuaalissävytteisiin yksityisyyden loukkauksiin ja pidättäydytään niistä itse.

Tässä ovat kyseessä seksuaalissävytteiset kommentit ja vihjailut, kuten

- törkeät huomautukset ja nimittelyt
- kaksimieliset vitsit sen varjolla, että "huumorissa kaikki on sallittua"
- asiattomat kysymykset urheilijan sukupuolielämästä

Myös urheilijoiden väliset rituaalit, kuten uusien ryhmän jäsenten "kastaminen", voivat olla nöyryyttäviä ja jopa häirintää.

4. Kaikissa valmennus- tai ohjaustilanteissa, kilpailuissa ja matkustettaessa aikuinen käyttäytyy hienotunteisesti ja kunnioittavasti urheilijaa sekä hänen käyttämiään tiloja kohtaan.

Tässä tarkoitetaan sitä, että aikuiset antavat myös lapsille ja nuorille rauhan olla keskenään pukuhuoneissa ja majoitustiloissa, sikäli kun lapset ja nuoret voivat niissä omatoimisesti toimia. Huomioitavaa on myös, että aikuistuva ja itsenäistynyt nuori kokee usein tiettyssä iässä valtasuhteen ongelmalliseksi erityisesti, jos valta-asemassa (esim. valmentajana) on oma vanhempi. Mahdollisuuksien mukaan jo huomattavasti aiemmin ja viimeistään 15-vuoden iästä lähtien toiminnassa mukana aikuiset majoittuvat erilleen urheilijoista.

Suositus hienotunteisesta ja kunnioittavasta käyttäytymisestä urheilijaa ja hänen

käyttämäänsä tiloja kohtaan koskee myös liikuntapaikkoja ylläpitäviä ja hoitavia ammatti-ihmisiä, kuten lääkintä-, siivous- ja valvontahenkilökuntaa, joiden tulee toimia ammattieettisten periaatteiden mukaan.

5. Urheilijaa ei saateta sellaisen mielikuvan valtaan, että häneltä odotettaisiin tai vaadittaisiin seksuaalissävytteistä palvelua vastapalveluksi jostakin aikuisen tekemästä palvelusta.

Tällä tarkoitetaan tilanteita, joissa urheilija kokee, että hänen pitäisi tarjota vastapalveluksia esimerkiksi taloudellisesta tai muusta tuesta.

6. Aikuisen vastuulla on pidättäytyä toimimasta etenkin nuoren puolelta tulevien seksuaalissävytteisten ehdotusten mukaisesti, sillä nuori ei välttämättä tiedä tekojensa seurauksia.

Tässä on huomioitava, että idolirakastuminen kohdistuu usein aikuiseen. Aikuisen tulee tietää vastuunsa myös siinä tilanteessa, kun nuori urheilija ihastuu valta-asemassa olevaan aikuiseen. Aikuinen ei saa vastata nuoren tunteisiin ja hänen tulee asettaa ystävällisesti rajat nuoren käyttäytymiselle.

7. Pidättäydytään kaikista mahdollisista urheilijaan kohdistuvista seksuaalisen vallankäytön muodoista ja/tai häirinnästä.

Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että aikuinen ei tyydytä urheilijan kautta omia seksuaalisia tai aggressiivisia tarpeitaan tai luo seksuaalisesti latautunutta ilmapiiriä.

8. Urheilijaa ei kosketa tavoilla, jotka voidaan tulkita jommankumman näkökulmasta seksuaalisiksi tai eroottisiksi.

Tällaista on esimerkiksi se, että kosketaan tarkoituksellisesti (tai pannaan toinen koskemaan) sukupuolielimiä, takamusta tai rintoja. Urheilija voi kokea myös muussa seuraavan laiset tilanteet epämuikaviksi:

- kohtuuttoman pitkäkestoinen kättely tavattaessa tai erottaessa
- aikuinen menee hyvin lähelle tai nojaa/painautuu urheilijaa vasten.

9. Aikuinen ei luo seksuaalista suhdetta lapsen tai nuoren kanssa.

Tällä tarkoitetaan sitä, että sukupuoliakti ja -suhteet aikuisen ja nuoren urheilijan välillä katsotaan hyväksikäytöksi. Hyväksikäytöksi ne katsotaan myös silloin, kun kysymyksessä on vanhemman pelaajan suhde nuorempaan joukkueetoveriin. Aikuisen seksuaalinen suhde alle 16-vuotiaan kanssa on aina rikos. Poikkeuksena näistä ikärajoista on iältään tai kehitykseltään lähellä toisiaan olevien nuorten väliset seksisuhteet silloin, kun kyseessä on molemminpuolinen suostumus.

Aikuisten valmentajien ja nuorten urheilijoiden välisistä seurustelusuhteista

Valmentajan ja nuoren urheilijan väliset seurustelusuhteet voivat herättää kysymyksiä. Vanhempien tai seuratoimijoiden näkökulmasta tilanteen tekee mutkikkaaksi se, että suhde ei ole useinkaan nuoren urheilijan näkökulmasta ns. ei-toivottu, joten suhteen todentaminen häirinnäksi tai hyväksikäytöksi ei ole yksiselitteistä eikä aina tarpeellistakaan. Tilanne vaatii kuitenkin arviointia, koska aikuisen valmentajan tai ohjaajan suhde nuoreen urheilijaan on aina valtasuhde.

Lailliset raamit aikuisten ja nuorten välisiin suhteisiin

Jos aikuinen on alle 16-vuotiaan kanssa seksisuhteessa, kyse on rikoksesta. Laki on voimassa, vaikka alaikäinen haluaisi itse yhdyntää. Seurustelu sinänsä ei ole kiellettyä. Jos suojaikäraja on täyttynyt, mutta on epäilyksiä siitä, että seksuaalinen suhde on ollut olemassa jo ennen nuoremman osapuolen 16 ikävuotta, kysymys on rikosoikeudellinen eikä se ole ratkaistavissa urheilun keinoin. Voi olla erittäin vaikeaa todentaa seksuaalisen kontaktin olemassaolo jo alle 16-vuotiaana, mikäli osapuolet eivät sitä itse myönnä. Asian tutkinta kuuluu kokonaisuudessaan poliisille.

Seuratoimijat eivät pysty suojaamaan nuorta mahdolliselta hyväksikäyttäjältä ilman viranomaisten apua. Jos on epäily alle suojaikäisen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, tulee rikosoikeudellisten toimenpiteiden lisäksi ohjata molempia osapuolia psykologisen ammattiavun piiriin. Alaikäisen osalta sen hakemisen vastuu on vanhemmilla, täysi-ikäisen osalta itsellään, hänen läheisillään tai joukkueen johdolla tai valmentajalla. Samoin ilman viranomaisia mahdollisen hyväksikäytön uhri ei myöskään todennäköisesti luovu vapaaehtoisesti hyväksikäytösuhteesta, jos hän ei syystä tai toisesta näe suhdetta hyväksikäyttönä.

Vanhempien rooli

Nuorten aikuistumiseen, ensimmäisiin seurustelusuhteisiin ja seksuaalisuuden kohtaamiseen liittyy usein vanhempia askarruttavia kysymyksiä. Tilanteet panevat miettimään omaa suhtautumista lasten varttumiseen ja itsemääräämiskeuteen. Vastoin nuorten omia käsityksiä monen vanhemman mielestä 16-vuotias ei ole kypsä päättämään seurustelustaan ja seksisuhteistaan itsenäisesti.

Varsinkin seurustelukumppaneiden suuri ikäero aiheuttaa usein huolta nuoren vanhemmille. Erityisesti näin voi olla samaa sukupuolta olevien seurustelun alkaessa, koska useimmiten vasta silloin vanhemmille selviää oman lapsen seksuaalinen suuntautuminen, jota ei ole aina helppoa hyväksyä. Nämä huolenaiheet eivät ole vain liikunnan ja urheilun maailmaan kuuluvia vaan yleisiä kaikilla elämänaloilla.

Vanhempien mahdollisuudet puuttua nuorten seurustelusuhteisiin kaiken kaikkiaan ovat rajalliset. Jos asia aiheuttaa vakavaa masennusta tai toimintakyvyyttömyyttä perheenjäsenissä, on syytä hakea myös ammatillista apua jaksamisen tueksi, kuten mistä tahansa muustakin syystä.

Yksi varteenotettava keino aikuisten valmentajien ja nuorten urheilijoiden seurustelusuhteisiin liittyvien ristiriitailanteiden ehkäisemisessä on vanhempien aktiivinen yhteistoiminta. Seuran jäsenenä vanhemmat voivat vaikuttaa seuran johdon valintaan sekä tehdä asiasta aloitteen vuosikokoukselle ja/tai selvityspyynnön hallitukselle. Jos seuran johdossa on vastuullisesti ajattelevien ja lapsiaan suojelevien vanhempien edustus, ongelmia on helpompi ehkäistä.

Valmentajan rooli

Ohjaajan ja valmentajan suhde nuoreen urheilijaan on aina valtasuhde. Valmennussuhteet ovat usein läheisiä, luottamuksellisia ja emotionaalisesti latautuneita. Harjoittelu ja valmentautuminen ovat lapselle ja nuorelle nopean kehityksen aikaa, ja he ovat usein valmiita tekemään kaikkensa onnistuakseen suorituksissaan. Asiantuntemuksella ja vallalla on urheilussa vahva yhteys, joten nuoret saattavat kunnioittaa valmentajan kaikkia ehdotuksia ja määräyksiä kritiikittä. Valmennussuhteisiin voi sisältyä myös runsaasti riippuvuutta, joka saattaa estää nuoren kasvua terveeseen itsenäisyyteen ja aikuisuuteen.

Valtasuhteessa aikuinen ohjaaja tai valmentaja voi tietoisesti tai tiedostamattaan käyttää auktoriteettiaan ja/tai valmennussuhteessa syntyneitä tunnesidettä hyväkseen ryhtyessään nuoren valmennettavan kanssa seurustelusuhteeseen. Nuori henkilö ei aina pysty itse tunnistamaan valta-aseman ja vaikutusvallan väärinkäytöstä hyväksikäyttönä kuin ehkä jälkepäin.

Nuoren idolirakastuminen kohdistuu usein aikuiseen. Aikuisen tulee tietää

vastuunsa myös siinä tilanteessa, kun nuori urheilija ihastuu valta-asemassa olevaan aikuiseen – valmentajaan, ohjaajaan, urheilujohtajaan jne. Aikuinen ei saa vastata nuoren urheilijan tunteisiin ja hänen tulee asettaa ystävällisesti rajat nuoren käyttäytymiselle. Aikuisen vastuulla on siis myös pidättäytyä toimimasta nuoren puolelta tulevien seksuaalissävyytteisten ehdotusten mukaisesti, sillä nuori ei välttämättä tiedä tekonsa seurauksia.

Seuran rooli

On tärkeää, että seurassa uskalletaan puhua vaikeistakin asioista. Tällainen ilmapiiiri ehkäisee valta-aseman väärinkäyttöä ja häirintää parhaiten. Ennen valmennus- tai ohjaussuhteen alkua luodaan pelisäännöt yhdessä vanhempien kanssa. Keskustelun kautta löydetään kaikille sopiva tapa toimia yhdessä.

Rajan vetäminen ”oikean seurustelun” ja hyväksikäytön välille yksittäisissä tilanteissa on vaikeaa ja sen vuoksi siitä tulisikin pystyä keskustelemaan avoimesti niin perheissä kuin seuroissakin. Pelisäännöissään seura arvioi, hyväksytäänkö seuran toiminnassa yhdistetyt seurustelu- ja valmennussuhteet silloinkaan, kun nuorempi osapuoli on laillisessa iässä.

Vastuu epäeettisen toiminnan lopettamisesta on aina ensisijaisesti seuran johdolla eli niillä henkilöillä, jotka ovat sallineet valmennussuhteen jatkua – joskus jopa lukuisista väärinkäytöksistä ja valituksista huolimatta.

Seura ei voi estää valmentajan ja urheilijan seurustelusuhdetta, mikäli suojaikäraja on täyttynyt ja parisuhteen molemmat osapuolet pitävät suhdetta toimivana. Sen sijaan seura voi ja sen tulisi estää kyseisen henkilön toimiminen valmentajana, jos seurustelusuhte heikentää valmentajan uskottavuutta seuran, joukkueen tai perheen kannalta.

Lähes samanlainen asetelma syntyy silloin, jos joukkueen vanhemmat urheilijat tai yksilölajeissa vanhemmat ja mahdollisesti jo menestystä saaneet yksilöurheilijat muodostavat parisuhteita selvästi itseään nuorempien urheilijoiden kanssa.

Näissä tapauksissa eri tahoilta saatava tieto on usein erilaista. Ristiriitailanteissa joudutaan hakemaan selvyyttä ja ratkaisua aina varsin laajan selvityksen kautta ja siksi on tärkeää, että kuullaan kaikkia osapuolia erikseen tasapuolisesti ja puolueettomasti.

3. Rikoslaki ja vapaaehtoisten rikostaustan selvittäminen apuna ennaltaehkäisyssä

Kun puhutaan sukupuolisesta häirinnästä, puhutaan usein sellaisista tilanteista, joissa ei ole kysymys rikoksesta vaan asiattomasta käytöksestä. Vakavimmillaan häirintä voi kuitenkin ylittää myös rikoksen rajat. Urheilutoiminnassa mukana olevien aikuisten on syytä tunnistaa seksuaalisrikoksia ja puuttua mahdollisiin epäilyihin välittömästi.

Laki antaa myös mahdollisuuksia etenkin lapsiin ja nuoriin kohdistuvan häirinnän ennaltaehkäisyyn. Urheilutoiminnan järjestäjällä on mahdollisuus selvittää sekä työsuhteessa olevien että vapaaehtoisten rikostausta lasten ja nuorten toiminnassa mukana olevien osalta.

- Tasa-arvolaki
- Rikoslaki
- Laki lasten kanssa työskentelevien työskentelevien rikostaustan selvittämisestä
- Laki lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä

Lait löytyvät osoitteesta www.finlex.fi

Vapaaehtoisten rikostaustan selvittäminen

Suomessa on ollut vuodesta 2003 voimassa laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä. Se koskee lasten parissa työ- ja virkasuhteessa tehtävää työtä. Laki velvoittaa työnantajan tarkistamaan työntekijän rikostaustan laissa mainituissa tilanteissa. Toukokuussa 2014 tuli voimaan laki myös lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä. Se koskee lasten parissa tehtävää vapaaehtoistyötä. Se antaa toiminnan järjestäjälle, kuten urheiluseuralle, mahdollisuuden tietäen edellytyksin selvittää vapaaehtoisen rikostausta. Kaikista vapaaehtoisista ei kuitenkaan tarvitse pyytää rikosrekisteriotetta.

Toiminnan järjestäjän pitää arvioida, mitkä vapaaehtoistehtävät ovat sellaisia, joihin valittavan henkilön rikostausta on syytä selvittää.

Lain tarkoituksena on turvata lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista sekä suojella lasta seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja riistolta, kuten myös muulta vakavalta väkivaltarikollisuudelta ja houkuttelulta huumeiden käyttöön. Lasten turvallisuutta ja koskemattomuutta edistetään parhaiten toimintatapoja kehittämällä ja vapaaehtoisen rikostaustan selvittäminen on vain täydentävä, lasten turvallisuutta varmistava, toimenpide. Sillä pyritään estämään sellaisten henkilöiden toimiminen lasten parissa vapaaehtoisena, jotka ovat aiemmin syyllistyneet lasten turvallisuutta vaarantaviin seksuaali-, väkivalta- ja huumausainerikoksiin. Tietoisuus siitä, että rikostausta voidaan selvittää, auttaa ehkäisemään ongelmia.

Vapaaehtoistoiminnan järjestäjän pitää olla rekisteröity yhdistys tai säätiö, muu rekisteröity yhteisö tai yksityinen elinkeinonharjoittaja, jotta sillä on oikeus selvittää vapaaehtoisen rikostaustaa. Toiminnan järjestäjä voi saada vapaaehtoista koskevan rikosrekisteriotteen vain, jos vapaaehtoinen on antanut kirjallisen suostumuksensa otteen hakemiseen.

Vapaaehtoistoiminnan järjestäjä hakee rikosrekisteriotetta kirjallisesti. Oikeusrekisterikeskuksen verkkosivulta www.oikeusrekisterikeskus.fi/lomakkeet löytyy tulostettava ja sähköisesti täytettävä hakulomake. Otteen voi myös tilata täyttämällä ja lähettämällä sähköisen hakemuksen Suomi.fi-palvelun kautta ja liittämällä mukaan vapaaehtoisen suostumus. Oikeusrekisterikeskus suosittelee sähköistä hakemista Suomi.fi-palvelun kautta. Otetta ei voi tilata puhelimitse.

Otteen vastaanottaa ja tarkistaa toiminnan järjestäjän puolesta sellainen henkilö, joka on päättämässä annetaan-

ko vapaaehtoiselle kysymyksessä oleva tehtävä vai ei. Otteelta ilmeneviä tietoja ei saa ilmaista kenellekään muulle, ei toiminnan järjestäjän toiminnassa mukana olevalle eikä ulkopuoliselle. Henkilöllä on vaihtoehtoisuus.

Alla on esimerkki Maija Meikäläisen henkilötiedoista sen jälkeen, kun toiminnan järjestäjä on tarkistanut Maijan rikosrekisteriotteen.

Maija Meikäläinen, ote tarkistettu 16.6.2014, otteen päiväys 13.6.2014.

Tarkemmin vapaaehtoisten rikostausta selvittämistä on kuvattu huhtikuussa 2014 julkaistussa 'TOIMINTAOHJE – Lasten turvallisuutta lisäävät toimintatavat ja vapaaehtoisen rikostaustan selvittäminen' -koosteessa, jonka ovat tehneet Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Taiteen edistämiskeskus ja Valo. Toimintaohje löytyy osoitteesta: www.olympiakomitea.fi/materiaalipankki/

4. Toimintaohjeet – mitä sitten, jos häirintää tapahtuu?

Tässä luvussa kuvataan, miten tulee toimia häirintä- tai hyväksikäyttöepäilyjen tai -tapausten ilmaantuessa. Oppaan nimenkin mukaisesti vääranlaiseen toimintaan on 'lupa puuttua'.

Luvussa annetaan ensin yleisiä ohjeita, joiden jälkeen kuvataan kolme vakavuudeltaan eritasoista tilannetta ja niiden hoitamista.

Puuttuminen häirintään – yleisohjeet

Näissä yleisohjeissa on kuvattu häirintätapauksiin puuttumista urheiluseuran tai muun toiminnanjärjestäjän taholta.

Toimitaan ennalta sovittujen toimintaperiaatteiden mukaan

Ikävissäkin tapauksissa on helpompi edetä, kun toimintatavat on yhteisesti sovittu ja ne ovat kaikkien tiedossa. On erittäin tärkeää, että kaikki tietävät, keneen voi olla yhteydessä.

Tarkistetaan huolellisesti kaikki valitukset ja epäilyt

Kaikkiin valituksiin ja epäilyihin tulee aina suhtautua vakavasti. Kenenkään kokemusta ei saa vähätellä. Vaikka kysymyksessä ei olisikaan vakava epäily hyväksikäytöstä vaan henkilön käyttäytymisen liukuminen vääran suuntaan, on siihenkin puututtava.

Puututaan rikosepäilyihin välittömästi

Jos on syytä epäillä, että kysymyksessä on rikos eli rikoslaissa mainittu teko, on otettava viipymättä yhteyttä poliisiin sekä lasten ja nuorten kohdalla lastensuojeluviranomaiseen ja vanhempiin.

Hyödynnetään ulkopuolisia asiantuntijoita

Tilannetta ei kannata hoitaa yksin, vaan keskustella heti neuvoa antavan vaitiolovelvollisen ammattiasiantuntijan kanssa.

Toimitaan lasten ja nuorten edun mukaisesti

Mikäli aikuisen käyttäytyminen lasta tai nuorta kohtaan alkaa liukua vääran suuntaan, se otetaan puheeksi hänen kanssaan välittömästi. Mikäli lapsen tai nuoren käyttäytyminen aikuista kohtaan on epäasiallista, asiaan puututaan heti. Jos kyseessä on vakavampi epäily häirinnästä tai hyväksikäytöstä, mahdollisen uhrin ja tekijän välinen kanssakäyminen katkaistaan, kunnes asia on selvitetty.

Viestitään selvästi ja totuudenmukaisesti.

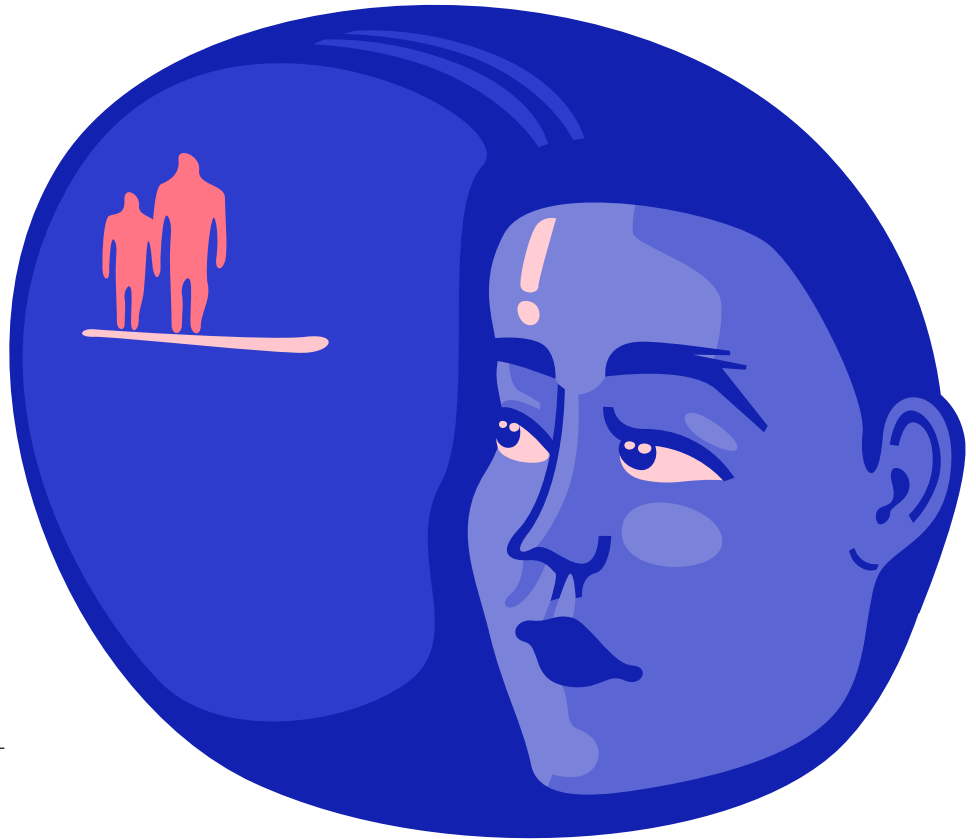
Varmistetaan, että kaikkia osapuolia (mahdollista epäiltyä, uhria ja alaikäisen ollessa uhrina myös vanhempia) kuullaan huolellisesti tapahtuneesta. Huolehditaan siitä, että kaikki osapuolet tietävät, miten asian käsittely etenee ja mitä on tehty – onko esimerkiksi tehty ilmoitus lastensuojeluun tai poliisille. Ulospäin viestittäessä huolehditaan sekä mahdollisen uhrin että tekijän oikeusturvasta.

Seura, huolehdi
kriisiviestinnästä
häirintäepäilyiden tai
-tapausten tullessa
julki!

Seuran toimintaperiaatteet tiivistetysti:

Seura...

- suhtautuu vakavasti häirintää koskevaan yhteydenottoon
- valitsee vastuuhenkilöt, jotka vievät asiaa eteenpäin
- toimii nopeasti ja johdonmukaisesti
- keskustelelee asiasta kaikkien asianosaisten kesken
- poistaa epäillyn kaikista seuran tehtävistä tutkinnan ajaksi
- viestii asiasta yhteistyössä liiton kanssa
- valistaa koulutuksissa ja vanhempainilloissa häirinnän ehkäisystä ja toiminnasta mahdollisissa häirintätapauksissa.

Puuttuminen häirintään – mitä eri tilanteissa kannattaa tehdä?

Alla olevissa kolmessa vakavuudeltaan eritasoisessa esimerkkitilanteissa kuvataan keinoja, joilla urheilun piirissä toimiva aikuinen voi puuttua häirintään. Esimerkeissä mainittujen ammattiasiantuntijatahojen yhteystiedot löytyvät oppaan lopusta.

1. Henkilön käyttäytyminen alkaa liukua eettisesti väärään suuntaan

Tässä vaiheessa ei ole tapahtunut mitään vakavampaa, mutta siltikin on tärkeää katkaista vääristynyt tai asiaton käyttäytyminen. Aina on mahdollista, että kysymys on myös väärinymmärryksestä, mutta siltikin on oikein puuttua asiaan. Se on osoitus vastuunotosta ja välittämisestä.

Tee näin:

- Ota asia mahdollisimman pian puheeksi tekijän kanssa.
- Ota yhteys vanhempiin lapsen tai nuoren ollessa kyseessä.
- Ole yhteydessä seuran puheenjohtajaan tai muuhun seuran eettisestä toiminnasta vastaavaan henkilöön.

Havainnontekijä, sinun ei tarvitse pähkäillä tilannetta yksin. Keskustele tilanteesta välittömästi kollegasi tai neuvoa antavan vaitiolo-velvollisen ammattiasiantuntijan kanssa. Ammattiasiantuntemusta löytyy esimerkiksi oppaan lopusta löytyvistä tahoista. Mikään kysymys tai havainto ei ole liian pieni tai vähäpätöinen.

2. Vakava epäily hyväksikäytöstä

On hyvä selvittää syyt, miksi jonkun toiminnassa olevan henkilön käytös muuttuu huomattavasti aiemmasta. Aikuisilta asiaa kannattaa kysyä suoraan – antaa mahdollisuus kertoa. Kertominen tuskin on aikuisellekaan helppoa. Lasten ja nuorten kanssa tilanne on vieläkin haastavampi. Lapsi tai nuori saattaaakin kertoa omalla tavallaan joko epäsuorasti tai suoraan häirinnästä.

Esimerkki lapsen tai nuoren epäsuorasta viestistä:

Lapsella tai nuorella on psykosomaattisia oireita ja kiputiloja, jotka eivät liity suoraan lajin vaatimuksiin. Hän saattaa kärsiä esimerkiksi unettomuudesta, keskittymiskyvyn puutteesta, huonosta itseluottamuksesta ja suoriutua harjoituksissa ja kilpailuissa huonommin kuin aiemmin. Hän saattaa yrittää välttää kahdenkeskisiä tilanteita aikuisen kanssa.

Lapsi tai nuori kertoo suoraan häirintäongelmista urheilun piirissä:

"Kun epäonnistumme pelissä, rangaistuksena on istua valmentajamme sylissä. Hän koskettaa meitä etovasti ja käyttäytyy kauhealla tavalla. Eilen meillä oli pikajuoksuharjoitus, jossa viimeiseksi tullut joutui istumaan valmentajan sylissä, joten kaikki me juoksimme kuin henkemme edestä..."

Tee näin:

- Jos epäilyyn liittyy fyysisiä merkkejä, toimita uhri välittömästi lääkärin tutkittavaksi.
- Ota yhteys poliisiin.
- Lapsen tai nuoren ollessa uhrina, ota yhteys hänen vanhempiinsa. Tehkää vanhempien kanssa lastensuojeluilmoitus, jonka jälkeen vastuu epäilyn selvittämisestä on lastensuojeluviranomaisella ja poliisilla.

Havainnontekijä, sinun ei pidä hoitaa tilannetta yksin. Keskustele tilanteesta välittömästi neuvoa antavan vaitiolo-velvollisen ammattiasiantuntijan tai mahdollisesti myös kollegasi kanssa.

3. Näyttöä seksuaalirikoksesta

Lapsiin tai nuoriin kohdistuvasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä on säädetty rikoslain 20 luvussa.

Havainnontekijä, jos käsityksesi mukaan teko tai sen yritys täyttää rikoslain kuvaukset ota viipymättä yhteys poliisiin ja lasten ollessa kyseessä lastensuojeluviranomaiseen.

Seksuaalirikoksen uhrilla on oikeus oikeusavustajaan valtion varoista tuloihin ja varallisuuteen katsomatta.

Häirintää koskevan tiedotteen elementtejä

Seuraavassa on yleisiä elementtejä häirintää koskevan tiedotteen laatimiseen. Sisäinen ja ulkoinen tiedote laaditaan tapauskohtaisesti ja tarkastetaan kaikkien asianosaisten kesken.

On erinomaista, jos seura tai järjestö on ennalta varautunut kriisiin mahdollisuuteen ja laatinut ohjeet tyypillisiä kriisitilanteita varten. Kriisissä on kolme toisiinsa liittyvää periaatetta: nopeus, vilpittömyys ja pyrkimys vuoropuheluun kriisin osapuolten kanssa.

Mitä on tapahtunut?

- Seurassa on ilmennyt epäily nuoreen/nuoriin kohdistuneesta sukupuolisesta häirinnästä.
- Mikäli luonteavaa, ilmaistaan missä yhteydessä häirintää on tapahtunut
- Häirintätapaus saatettiin seuran johdon tietoon viikon ... alussa.
- Asianosaisten mukaan häirintää voi kuvailla ... (esim. asiattomaksi ksetteluksi ja nuorille sopimattomiksi puheiksi tai vakavaksi hyväksikäytöksi esim. raiskauksen ollessa kyseessä).

Miten on toimittu? Seuran johto on toiminut asiassa nopeasti:

- Seuran vastuuhenkilöt ovat tavanneet nuoret ja heidän perheensä ja ohjanneet heitä asian hoitamisessa viranomaisten suuntaan.
- Vanhemmat ovat vieneet tapauksen lastensuojeluviranomaisten hoidettavaksi.

- Seuran vastuuhenkilöt ovat olleet yhteydessä häirinnästä epäiltyyn henkilöön. Hänet on suljettu seuran toiminnasta toistaiseksi.

Lajiliiton toimenpiteet nyt:

- Sulkenut henkilön liiton toiminnasta toistaiseksi
- Antanut täyden tukensa seurajohdolle asian hoitamisessa ja kiittää seuraa tapauksen nopeasta hoitamisesta
- Lajiliiton aiemmat ennaltaehkäisevät toimenpiteet: jakanut Lupa välittää – lupa puuttua -häirintäoppaan kaikille jäseneseuroilleen ja käsittelee häirintää ohjaaja- ja valmentajakouluksissa
- Seura ja liitto päättävät jatkokoimenpiteistään viranomaiskäsittelyn jälkeen

Häirinnän yleisyys (ilmiön suhteellistaminen)

- Kaikessa jokapäiväisessä toiminnassa, jossa ollaan yhdessä lasten ja nuorten kanssa, ilmenee myönteisten asioiden lisäksi myös kielteisiä ilmiöitä – myös liikunnassa ja urheilussa
- Tietoa ilmiön laajuudesta (esim. tasa-arvobarometri: häirinnän kokemukset)

Liiton ja seuran suhtautuminen häirintään

- Liitto ja seura eivät hyväksy häirintää missään muodossa.

- Urheiluelämä on laajemminkin ottanut kantaa häirintään Reilussa Pelissä, liikunnan ja urheilun eettisissä ihteissa ja tavoitteissa. Sen mukaan liikuntaorganisaatioissa ei hyväksytä sukupuolista tai seksuaalista häirintää tai hyväksikäyttöä missään muodossa.

Vanhempien kiitos

- Vanhemmat kiittävät seuraa nopeasta toiminnasta; nuoret jatkavat harrastustaan.

Luottamuksellisuus

- Nuorten ja heidän perheidensä suojelemiseksi ja häiriöttömän viiranomaiskäsittelyn varmistamiseksi henkilöiden nimiä ei voida julkistaa. Lastensuojeluasioista on tiukat vaitiolosäädökset.
- Tiedotteen vastaanottajia pyydetään ohjaamaan kaikki mahdolliset tiedustelut osoitetuille vastuuhenkilöille.

Vinkkejä kriisiviestintään löytyy Valon tuottamasta Urheiluseuran viestintäoppaasta: www.olympiakomitea.fi/materiaalipankki/

Lisätietoja:

Esim. seuran puheenjohtaja XX, yhteystiedot

Esim. järjestön toiminnanjohtaja YY, yhteystiedot

Esimerkki seuran ja liiton nopeasta ja avoimesta toiminnasta häirintätapauksessa

Seuran nopea puuttuminen

- seuran toimija käyttäytyy häirintään viittaavalla tavalla nuoria urheilijoita kohtaan
- vanhemmat huolestuvat, kun nuoret eivät yhtäkkiä halua mennä harjoituksiin, jolloin nuoret kertovat häirinnästä
- vanhemmat ottavat yhteyttä seura-johtoon
- seurajohto valitsee heti vastuuhenkilöt, jotka paneutuvat asiaan ja vievät asiaa eteenpäin
- seuran vastuuhenkilöt keskustelevat asiasta välittömästi nuorten ja heidän perheidensä kanssa ja ohjaavat heitä myös viranomaisten puoleen asian hoitamisessa
- seuran vastuuhenkilöt keskustelevat asiasta epäillyn henkilön kanssa
- seuran vastuuhenkilöt sulkevat häirinnästä epäillyn henkilön seuran toiminnasta asian tutkinnan ajaksi (= lapset turvaan)
- seuran vastuuhenkilöt ottavat yhteyttä lajiliiton toiminnanjohtajaan

Yhteistyö liiton kanssa

- seuran yhteydenoton jälkeen lajiliiton toiminnanjohtaja tiedottaa asiasta liiton puheenjohtajaa, ja he päättävät epäillyn henkilön sulkemisesta liiton alaisesta toiminnasta toistaiseksi käsittelyn ajaksi
- liiton tj informoi liittohallitusta ja liiton henkilöstöä tilanteesta
- liitto on jakanut Lupa puuttua – lupa välittää –oppaan kaikkiin seuroihin kaksi vuotta aiemmin
- liitto on nostanut tietoisuutta asiasta koulutustoiminnassaan
- seura ja lajiliitto päättävät jatkokoimenpiteistään asian viranomaiskäsitelyn jälkeen.

”Lajiliiton esimerkki on tärkeä. Jos liitto hyssyttelee asiaa, seurassakin hyssytellään helposti.”

Tiedote yhdessä valmiiksi

- liitto ja seura valmistelevat asiasta viestin seuran jäsenistölle
- liitto ja seura sopivat vastuuhenkilöt, jotka vastaavat mahdollisiin yhteydenottoihin seurasta
- samalla sovitaan, millä tavoin median tulee tarvittaessa saada heti perustietoa asiasta
- yhdessä valmisteltu viesti on valmiina mahdollisia yhteydenottoja varten
- yhteystietorekisterit ovat kunnossa

Kuinka laajasti tiedotetaan tilanteesta tiedotteella?

Tiedotteen jakelua koskevissa keskusteluissa jouduttiin pohtimaan mm. seuraavia näkökohtia:

Vaihtoehto 1:

Tiedote kaikille yhteisön jäsenille heti ensimmäisessä vaiheessa

Laajan tiedottamisen etuna nähtiin avoimen toiminnan toteuttaminen sekä se, että viesti menee mahdollisesti heti eteenpäin halutussa muodossa. Mahdollisina uhkina taas nähtiin se, että tiedote herättää epävarmuutta muissa vanhemmissa, lapset tunnustetaan, media herää ja uutisoi epäasiallisesti, seura saa kohutuuttomasti lokaa tai epäilty tuomitaan kesken tutkinnan.

Vaihtoehto 2:

Ei laajaa tiedottamista heti ensimmäisessä vaiheessa

Tässä vaihtoehdossa mahdollisena uhkana nähtiin se, että viesti nousee esiin keltaisessa lehdistössä sen tyylillä.

Seura päätyi laajaan tiedottamiseen, sillä se halusi toimia avoimesti, vilpittömästi ja keskustelevasti, lisätä vanhempien tietoa toiminnan turvallisuudesta sekä ehkäistä huhujen, salailupäilyjen ja virheellisten tietojen leviämistä. Seuran mukaan vanhempien kuuluu tietää ja luottaa, että seura toimii oikein ja että lapset voivat harrastaa edelleen turvallisesti seurassa.

Keskustelutilaisuus seuran jäsenistölle

- viikon sisällä tapahtuneesta liitto ja seura päättävät yhdessä järjestää aiheesta keskustelutilaisuuden seuran jäsenistölle
- tilaisuudella halutaan syventää aiheeseen liittyvää tietoisuutta sekä seuran toimintatapoihin liittyvää keskustelua halukkaiden kanssa
- liitto lähettää kutsun, tiedotteen ja häirintään puuttumisen oppaan seuran jäsenistölle
- kutsu toimitetaan maanantaina ja tilaisuus järjestetään saman viikon torstaina, millä lyhennetään riskialtista aikaa kutsun ja tilaisuuden välillä (esim. viikonlopputapahtumia)
- alle 16-vuotiaille kutsu lähtee osoitelapulla, jossa on nimi ja osoitus ”Vanhemmille”, muille omalla nimellä. Perheille, joissa on useampia jäseniä, kutsu menee vanhimmalle jäsenelle (isälle/äidille), eikä lainkaan perheen nuorimmille.
- tilaisuuteen osallistui n. 20 seuran jäsentä
- alustajina toimivat seuran puheenjohtaja ja liiton toiminnanjohtaja. Alustusten jälkeen seura kävi omaa keskusteluaan tilanteesta.
- tilaisuus rajattiin vain seuran jäsenille, millä turvattiin vanhempien rauha keskustella asioista avoimesti

5. Case-esimerkkejä keskustelujen pohjaksi

Seuraavien tilannekuvausten tarkoituksena on aktivoita liikunnan ja urheilun piirissä toimivia pohtimaan hyvän toiminnan ja häirinnän rajoja sekä tunnistamaan häirinnän erilaisia ilmentymiä.

Seuraavia kysymyksiä voit soveltaa tapausten tarkastelussa:

- Onko tilanteessa kysymys häirinnästä? Miksi? Miksi ei?
- Miten tilanteessa kannattaisi toimia?
- Mitä häirinnän kohde, omainen, läheinen ystävä, seuratoveri voi tehdä?
- Kenen puoleen kannattaisi ensimmäiseksi kääntyä asian käsittelyssä?
- Aavistaisitko jotain, jos olisit seuratoveri?
- Aavistaisitko jotain, jos olisit vanhempi?
- Miten itse todennäköisesti reagoisit samanlaisessa tilanteessa?
- Miltä sinusta tuntuisi kertoa kokemastasi häirinnästä seuratoverille?
- Millaisia kuvittelet ensimmäisten seurassa liikkeelle lähtevien huhujen olevan?
- Miten me voimme ennaltaehkäistä tällaisia tilanteita omassa yhteisössämme?

Ajatusvoimistelua

Olemmeko tottuneet epätasa-arvoon niin, ettemme osaa aina tunnistaa syrjintää, häirintää tai edes hyväksikäyttöä, eikä näiden kohteeksi joutunutkaan näe ongelmaa, vaan pitää sitä joko ”luonnollisena”, asiaan kuuluvana tai syyttää tilanteesta itseään?

Miten yhteisömme toiminnassa suhtaudutaan epätasa-arvon ilmuihin, esimerkiksi nimittelyyn?

1. ”Seuratoverini sanoo asioista ehkä tarkoittaen ne vitseinä, mutta joskus ne loukkaavat. Hän saattaa sanoa esimerkiksi, että minulla on ”liian pienet tissit” tai huomautella muista kehonosistani ja tällä kaikella ei ole mitään tekemistä lajini kanssa”.

Peilaa urheilijan kertomaa Lupa välittää – lupa puuttua –oppaan kuvaukseen häirinnän ilmenemisestä (s.4). Häirintä voi olla esimerkiksi vartaloon liittyviä huomautuksia tai halventavia tai seksistisiä vitsejä. Peilaa urheilijan kertomaa myös oppaan suosituksiin häirinnän ennaltaehkäisemiseksi liikunnan ja urheilun piirissä (s. 6-7). Suosituksissa todetaan mm. näin: ”Aikuinen pidättyyty kaikesta sellaisesta toiminnasta tai kohtelusta, joka loukkaa urheilijan ihmisarvoa...” sekä ”Aikuinen puuttuu urheilijoiden välisiin sanallisiin yksityisyyden loukkauksiin ja pidättyyty niistä itse.”

2. ”Valmentajamme usein katsoo meitä ennen harjoituksia päästä varpaisiin ja sanoo meidän näyttävän hyvältä hymyillen iljettävästi, erityisesti silloin, kun jollain on meikkiä ja normaalista T-paidasta ja trikoista poikkeava päällä, kuten toppi”.

Peilaa urheilijan kertomaa Lupa välittää – lupa puuttua –oppaan kuvaukseen häirinnän ilmenemistavoista (s. 4). Häirintä voi olla esimerkiksi sukupuolisesti vihjailevia eleitä tai ilmeitä. Peilaa urheilijan kertomaa myös oppaan suosituksiin häirinnän ehkäisemiseksi liikunnan ja urheilun piirissä (s. 6-7). Suosituksissa todetaan mm. näin: ”Aikuinen ei luo seksuaalisesti latautunutta ilmapiiriä.”

3. ”Valmentajamme ei lähde pukukopista kulumallakaan, vaikka alamme vaihtaa vaatteita”

Tilannekuvaus kertoo tarpeesta käydä yhteistä keskustelua erityisesti urheilijoiden käyttämiä tiloja koskien. Hyvän toiminnan ja häirinnän rajojen määrittämisen pohjana voi käyttää Lupa välittää – lupa puuttua -oppaan suosituksia häirinnän ehkäisemiseksi liikunnan ja urheilun piirissä (s. 6-7). Suositusten mukaan ”... aikuinen käyttäytyy hienotunteisesti ja kunnioittavasti urheilijaa ja hänen käyttämiään tiloja kohtaan, joita ovat esimerkiksi pukuhuoneet.”

4. ”Seurassani on yksi tyyppi, joka lääppii harjoituksissa, aina ikään kuin tahattomasti. Lajissa ollaan lähekkäin, joten ulkopuolisen voi olla vaikea erottaa, milloin asiaan kuuluva kontakti menee kosketteluksi. Itse kyllä tietää koskettamisen tavasta, milloin se liittyy tekniikkaan, milloin ei. Muutama seurakaveri tietää tästä, mutta kukaan ei oikein halua tehdä siitä ns. numeroa. Miten asiasta voisi puhua ilman, että leimataan tiukkapipoksi?”

Tilannekuvaus kertoo tarpeesta käydä seuran sisäinen keskustelu siitä, millainen fyysinen kontakti on luontaista ja tarkoituksenmukaista lajissa. Hyvän toiminnan ja häirinnän rajojen määrittämisen pohjana voi käyttää suosituksia häirinnän ennaltaehkäisemiseksi liikunnan ja urheilun piirissä. Keskustelun vetäjän on hyvä ottaa esiin mahdollisimman konkreettisia esimerkkejä tilanteista, jotka kuvaavat, milloin asiaan kuuluva kontakti menee kosketteluksi.

Suosituksissa todetaan mm. näin: ”Aikuinen ei saa koskea urheilijaa tavoilla, jotka voidaan kohtuudella tulkita jommankumman näkökulmasta seksuaalisiksi tai eroottisiksi, kuten esimerkiksi koskea tarkoituksellisesti sukupuolielimiä, takamusta tai rintoja.”

Samassa yhteydessä on syytä sopia, miten kuka tahansa toimintaan osallistuva voi ottaa häirintäkokemuksen esiin joko suoraan kyseisen henkilön kanssa tai nimettömästi yhteisesti sovitun yhteyshenkilön kautta.

5. ”Valmentajani piti alusta lähtien minusta hyvää huolta. Tunsin itseni aivan erityiseksi hänen ohjauksessaan. Se oli imartelevaa. Tietyt rajat alkoivat kuitenkin vähitellen ylittyä hänen käytöksessään minun suhteeni. En kuitenkaan osannut ”ei”. Se tuntui jotenkin väärältä, kun hän oli ollut niin hyvä minulle. Aloin ahdistua hänen läheisyydestä ja rupesin välttelemään kahdenkeskisiä tilanteita hänen kanssaan. Eniten pelkäsin, joudunko ulos valmennusryhmästä, jos vastustelen lähentelyjä toden teolla.”

Tässä casessa nousee esiin valmennussuhteeseen liittyvä huolenpidon kulttuuri, johon liittyy toisinaan valtasuhteen väärinkäyttöä. Valmennussuhde voi olla perheenomainen suhde; valmentaja on kuin isä tai äiti, urheilijat kuin lapsia. Mahdollisista ongelmista on vaikea puhua ”perheen” ulkopuolella, koska urheilijalta oletetaan lojaaliutta. Joskus valmennussuhde on liian suljettu. Ulkopuolisille se saattaa kuitenkin näyttäytyä vain myönteisenä läheisyytenä.

On tärkeää, että urheilijan ympärillä on valmentajan lisäksi muitakin tukihenkilöitä, joiden kanssa hän voi puhua avoimesti. Lupa välittää – lupa puuttua -oppaassa korostetaan, että avoin keskustelu vaikeistakin asioista on tarpeellista eli on tärkeää luoda ilmapiiri, jossa voidaan puhua kaikista asioista.

Ennen valmennus- tai ohjaussuhteen alkua luodaan pelisäännöt yhdessä vanhempien kanssa esimerkiksi oppaan suositusten pohjalta. Tällöin luodaan myös yhteinen käsitys siitä, millainen fyysinen kontakti ja läheisyys on luontaista ja välttämätöntä lajissa.

6. ”Lapseni joutui tuomarin hyväksikäyttämäksi. Monet varoivat tulemasta esiin asian kanssa ja useimmat poliisin kuulustelumatkin vähättelivät asiaa. He halusivat päästä jutusta eroon mahdollisimman nopeasti ja siirtyä elämässä eteenpäin. Luulen, että kyseinen tuomari hakeutui toimintaan voidakseen helpommin päästä nuorten seuraan. Toiminta jatkui niin kauan, että on vaikea uskoa vastuuhenkilöiden olleen asiasta täysin tietämättömiä.”

Tapauskuvaus nostaa esiin tarpeen käsitellä häirinnän tematiikkaa kaikkien liikunnan ja urheilun parissa toimivien toimijoiden – myös tuomareiden – parissa. Oppaan neljäs luku (s. 10) kokoaa toimintaohjeet häirintä- ja hyväksikäyttötapauksiin puuttumiseen ja niiden käsittelyyn seurassa.

7. Olet aktiivinen vapaaehtoistoimija ja seuran johtokunnan täysi-ikäinen jäsen. Seuran 14-vuotias lupaava urheilija lähestyy sinua eräässä seuran tapahtumassa ja kertoo olevansa ihastunut sinuun. Urheilija tietää, että olet sinkku ja vihjaa, että on ajatellut seurustelua kanssasi. Seuraavana päivänä hän lähettää sinulle tunteellisen tekstiviestin. Miten toimit?

Tässä casessa nousee esiin idolirakastumisen tematiikka. Idolirakastuminen kohdistuu usein aikuiseen. Lupa välittää – lupa puuttua -oppaassa korostetaan, että aikuisen tulee tietää vastuunsa myös siinä tilanteessa, kun nuori ihastuu valta-asemassa olevaan aikuiseen. Aikuinen ei saa vastata nuoren urheilijan tunteisiin tai ehdotuksiin ja hänen tulee asettaa ystävällisesti rajat nuoren käyttäytymiselle.

Oppaan suosituksissa todetaan, että aikuisen vastuulla on pidättäytyä toimimasta nuoren puolelta tulevien seksuaalissävyytteisten ehdotusten mukaisesti, sillä nuori ei välttämättä tiedä tekonsa seurauksia.

6. Yhteystietoja ja lisätietolinkkejä

Yhteystietoja:

Raiskauskriisikeskus Tukinainen

Kriisiaua seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan kysymyksissä.

Tukinaiseen voit ottaa sähköisesti ja anonyymisti yhteyttä Nettitukinainen (<https://www.nettitukinainen.fi>) kautta. Kriisipäivystys, puh. 0800-97899
Juristipäivystys, puh. 0800-97895
www.tukinainen.fi

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

MLL:n päätehtävä on edistää lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia.

Lasten ja nuorten puhelin, puh. 116 111
www.mll.fi

Kriisikeskus netissä

Tukinet on netissä toimiva kriisikeskus, joka tarjoaa apua arkielämän kriisitilanteissa.

www.tukinet.net

Nuorten Exit

Sivusto tarjoaa tietoa ja tukea 13–29 -vuotiaille nuorille seksuaalisen kaltoinkohtelun ja vastikkeellisen seksin tilanteisiin.

www.nuortenexit.fi/

Rikosuhripäivystys

Rikosuhripäivystyksen (RIKU) tehtävä on parantaa rikoksen uhrin, hänen läheisensä ja rikosasian todistajan asemaa vaikuttamalla ja tuottamalla tukipalveluita.

Auttava puhelin, puh. 0203 16116

Juristin puhelinneuvonta,

puh. 0203 16117

Rikunet vastauspalvelu: www.rikunet.fi

www.rikosuhripaivystys.fi

Tasa-arvovaltuutettu

Tasa-arvovaltuutettu valvoo naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain noudattamista. Valtuutettu antaa ohjeita ja neuvoja tasa-arvolakiin liittyvistä kysymyksistä, sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä ja sukupuolten tasa-arvon edistämisestä.

Juridinen neuvonta, puh. 0295 666 842

www.tasa-arvo.fi

Seta ry

Seta on valtakunnallinen ihmisoikeusjärjestö, jonka tavoitteena on, että kaikki voisivat elää yhdenvertaisina riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuoli-identiteetistä tai sukupuolen ilmaisusta.

www.seta.fi

Suomen Mielenterveysseura

Suomen Mielenterveysseuran perustehtävä on mielenterveyden edistäminen ja ongelmien ehkäisy.

Kriisipuhelin, puh. 010 195 202

Kunnan perheneuvola

Perheneuvola palvelee kunnan lapsiperheitä

Hae kunkin kunnan perheneuvolan puhelinnumero kunnan sivuilta joko hakukoneiden avulla tai kunnan sosiaali- ja terveyspalveluiden valikosta.

Sexpo-säätiö

Sexpo on seksuaalisuuden ja ihmissuhteiden asiantuntija, tarjoaa maksutonta neuvontaa seksuaalisuuden, seksin ja ihmissuhteiden kysymyksissä.

Maksuton neuvontapuhelin,

puh. 0800-90044

Nettineuvonta

www.sexpo.fi

Poliisi

Epäilyissä rikostapauksissa rikos-ilmoitus poliisille.

Yleinen hätänumero akuuteissa

tilanteissa on 112

Vähemmän kiireellisissä tapauksissa

soita esim. vihjepuhelimiin, joiden alueelliset numerot löytyvät osoitteesta:

www.poliisi.fi/rikokset/vihjepuhelinluetelo

telo

Materiaaleja:

Tasa-arvovaltuutetun

Häirintä-sivut:

www.tasa-arvo.fi/web/fi/seksuaalinen-hairinta

Ei meidän koulussa

Tasa-arvovaltuutetun oppimateriaali kouluihin seksuaalista häirintää vastaan
www.eimeidankoulussa.fi/

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lastensuojelua koskevat sivut:

www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja

Väestöliiton seksuaalista

kaltoinkohtelua käsittelevät sivut:

www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/tietoa-seksuaalisuudesta/seksuaalinen-kaltoinkohtelu/

Raiskatun akuuttiapu

vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/2e-8d29f2af1ca041018e067c0fc0ed-fe/1274185615/application/pdf/192805/RAP.pdf

Suomen lastenpsykiatriyhdistyksen ohjeet lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tutkimisesta:

www.terveysportti.fi/xmedia/hoi/hoi34040.pdf

Vuoden 2017 päivityksen Lupa välittää – lupa puuttua -oppaaseen ovat tehneet Sari Tuunainen ja Sari Kuosmanen.

Teksti pohjautuu vuonna 2002 toimitettuun ja 2010 tarkistettuun SLU:n oppaaseen. Alkuperäisen tekstin ovat toimittaneet Arto Tiihonen ja Nelli Kuokka laajan työryhmän työstön pohjalta. Tekstin tarkistuksen vuonna 2010 teki Pauliina Poikolainen. Lisäksi oppaaseen on liitetty Nelli Kuokan vuonna 2006 työstämiä case-esimerkkejä ohjeineen.

Vapaaehtoisten rikostaustan selvittäminen on työstetty mukaan huhtikuussa 2014 tehdyn 'TOIMINTAOHJE – Lasten turvallisuutta lisäävät toimintatavat ja vapaaehtoisen rikostaustan selvittäminen' -koosteen pohjalta. Sen ovat tehneet Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Taiteen edistämiskeskus ja Valo.

